

Lærarrekruttering – ei historie om fortida for framtida

Av Sigmund Sunnanå

Tidlegare utdanningsdirektør i Rogaland.

Rekruttering til lærarutdanning er eit aktuelt tema både i vårt land og i andre europeiske land. Årsakene til sviktande rekruttering kan vera mange. I vårt land har lærarutdanninga for grunnskulen på om lag 70 år gått frå å vera eit av dei mest populære studia til å bli eit av dei minst populære. I dette innlegget har eg peika på nokre av årsakene til dette.

God søkjartilgang 1950 – 1990.

Eg var sekretariatsleiar i Lærarutdanningsrådet frå 1968 til 1973. Rådet hadde mellom anna ansvaret for opptaket til lærarutdanninga. Det var då mest like vanskeleg å koma inn på lærarstudiet som medisinstudiet. Konkurransen var hard, ein måtte ha toppkarakterar frå examen artium for å få plass på dei mest populære lærarskulane. Lærarutdanning blei sett på som ei god utdanning for eit viktig yrke. Som leiar av sekretariatet fekk eg ofte besøk av folk, til dømes stortingsrepresentantar og toppfolk i nærings- og kulturliv, som hadde barn, barnebarn eller venner med barn som var sterkt motiverte og hadde spesielle talent for å bli lærarar, men som dessverre ikkje hadde dei karakterane frå examen artium som det var krav om. Spørsmålet var om eg kunne hjelpa til slik at dei fekk studieplass.

Dei fleste skjønna at det var uråd å gjera unntak frå opptaksreglane. Dette kunne føra til oppslag i Dagbladet! I staden fekk dei informasjon om kva ein kunne gjera for å ha betre sjanse til å kunne bli oppteken neste år, til dømes ved å få tilleggspoeng ved å ta eit års vikariat som lærar, få betre karakterar ved å ta fag som privatist til examen artium eller eit grunnfag ved eit universitet. Faktisk var opptaket av så pass stor nasjonal interesse at eg eit par gonger blei intervjuva på Dagsrevyen om kor mange som hadde søkt, kor mange som ikkje hadde kome inn og kva dei som ikkje kom inn, kunne gjera for å stå sterkare i konkurransen neste år!

Frå 1990-talet begynte søkjartilgangen å gå ned

Den gode søkjartilgangen heldt seg utover på 1970- og 1980-talet, men gjekk noko ned på slutten av 1990-talet. Dette hadde mellom anna samband med at det blei konkurranse med distriktshøgskolane om søkjarane, og dessutan at talet på gode stillingar i oljeverksemda auka. Kring hundreårskiftet tok ein opp nesten alle som søkte, og ved lærarutdanningsinstitusjonane merka ein at ikkje alle studentar var like godt fagleg kvalifiserte som tidlegare. Då «Pisa sjokket» kom i desember 2001, blei det viktig for regjeringa med Kristin Clement som statsråd å styrkja det faglege nivået på alle område i skulesystemet.

I 2005 bestemte regjeringa at karakteren 3 i norsk og matematikk frå vidaregåande opplæring var eit minstekrav for å kunna bli oppteken til allmennlærarutdanning. Eg hugsar at det var flinke lærarar i Rogaland som fortalde at med desse krava hadde ikkje dei blitt lærarar. Krava blei endå meir skjerpa då det blei bestemt at i matematikk skulle kravet vera 4. Dette påverka i høg grad søkjartilgangen, og mange studieplassar blei ståande tomme.

Så vidt eg veit, er det ikkje påvist nokon samband mellom karakterar i vidaregåande opplæring og lærardugleik. Det bør vera lærarutdanningsinstitusjonane som tek standpunkt til om lærarstudentar – gjerne undervegs i studiet- har dei fagleg og personlege kvalifikasjonane som trengst for å bli godkjende som lærarar. Det er vanskeleg å forstå at skiftande regjeringar ikkje har gjort noko med dei

spesielle opptakskrava. Sidan det var mangel på lærarar i grunnskulen, ville det vore meir fornuftig og fylt opp studieplassane med studentar endå om dei ikkje oppfylte krava i norsk og matematikk. Ein kunne i alle fall gjort forsøk med ulike krav til opptak for å kunne vurdere om det var krav som var meir nødvendig enn andre for å kunne bli gode lærarar.

Først i år (2024) blei det opna for at lærarutdanningsinstitusjonane kunne få høve til å gå bort frå krava i norsk og matematikk og ta opp søkjarar som berre fylte dei generelle opptakskrava. Dette førte til at 7 – 800 hundre fleire søkjarar kunne takast opp. Fleire lærarutdanningsinstitusjonar fekk med dette fleire studentar, men mangelen på søkjarar var likevel så stor at lærarutdanningsinstitusjonane ikkje greidde å få nok studentar til dei planlagde studieplassane.

Nye planar for grunnskulelærarutdanninga

På 1990-talet var det mange utgreiingar og nye studieplanar for grunnskulelærarutdanninga. På lærarutdanningsinstitusjonane hadde dei ei stund lærarstudentar som fylgde ulike planar. Planen som statsråd Kristin Clement fekk laga i 2003, var etter mi meining den beste. Av ein eller annan grunn tok Stoltenberg regjeringa i 2010 fram eit tidlegare Høgre standpunkt om å ha ei delt lærarutdanning – ei for barnesteget og ei for ungdomssteget. Ein skulle ikkje lenger ha allmennlærarutdanning, men ei faglærarutdanning konsentrert om få teoretiske fag, særleg norsk og matematikk. For somme studentar blei dette opplevd som ei vidareføring av dei teoretiske faga i vidaregåande opplæring og ei teoritug og kjedeleg utdanning som var lite attraktiv.

Dette hadde uheldige konsekvensar – særleg for rekrutteringa til 1 -7. At ein alt ved søknad om opptak måtte velja utdanning anten for å kunne bli lærar på 1.- 7. eller 5. – 10. klassesteg kunne vera så pass vanskeleg at somme let vera å søkja. Få søkjarar veit truleg lite om kva for krav som blir sette til lærarar på desse stega. For somme kunne det også vera eit spørsmål om dei skulle velja ei lang utdanning for eit yrke som dei kanskje ikkje hadde dei personlege føresetnader for å kunna meistra.

I 2017 blei grunnskulelærarutdanninga gjort femårig med obligatorisk mastergrad. Å ta ein slik grad kan vera nytting for dei ønskjer spesielle stillingar i skuleverket, til dømes innanfor dei spesialpedagogiske hjelpetenestene. For dei som vil bli lærarar i klasserommet, kan dette bli oppfatta som eit langt og krevjande studium som er mindre aktuelt. Den obligatoriske lærarutdanninga bør derfor vera på fire år med høve til påbygging med mastergrad som ei frivillig ordning for studentar og vidareutdanning for lærarar.

Ein mastergrad i lærarutdanning er heller ingen garanti for å bli ein god lærar. Ein lærarstudent kan ha teke mastergrad i eit fag med svært godt resultat, men likevel mislukkast som lærar i faget fordi han/ho manglar dei pedagogiske og personlege føresetnadene for å kunne formidla fagkunnskapen. Det er skilnad på å ta mastergrad i lærarutdanning og i ingeniørutdanning. Her kan ein mastergrad føra til at ein blir «ekspert» på eit fagområde utan at det er nødvendig å vera ein god formidlar.

Lønns- og arbeidsvilkåra for lærarane bør betrast

Lærarane har i dei siste åra generelt vore misnøgde med lønns- og arbeidsvilkåra. Det har vore streikar som ikkje har ført til betre resultat. Dette har skapt frustrasjonar og medieoppslag som har gitt inntrykk av at lønna er låg og arbeidsvilkåra i skulen vanskelege. Dette har også vore med på at interessa for å søkja lærarutdanning er gått ned.

Grunnskulelærarutdanninga har låg rangering

Det siste årlege Studiebarometeret viser at grunnskulelærarutdanninga igjen er lågast rangert når det gjeld studentane si vurdering av eiga utdanning. Denne rangeringa har vore

den same sidan 2016. Det er vanskeleg å forstå at departementet, med skiftande statsrådar, ikkje har teke dette signalet meir på alvor. Studentane etterlyser mellom anna meir og betre praksis. Det kunne til dømes blitt gjort forsøk med alternative opplegg og organisering av utdanninga. Slike forsøk kunne gitt lærarutdanninga auka merksemd og såleis hatt positiv innverknad på rekrutteringa.

Det er grunn til å tru at den nåverande grunnskulelærarutdanninga verkar lite tiltrekkjande på søkjarar. I tillegg til pedagogisk teori og praksis er utdanninga sentrert om få teorifag. Ho startar med at studentane må velja ei studieeining i norsk eller matematikk på 30 eller 60 poeng.. Dette er fag studentane har hatt i 13 år i grunnskule og vidaregåande opplæring. Praktiske og estetiske fag som tidlegare var viktige i denne utdanninga, er det lite att av.

Forslag om eit forsøksopplegg med ei alternativ utdanning

På eit seminar på Stord 9. november 2023 la eg fram ei skisse til eit forsøksopplegg med ei 4-årig obligatorisk lærarutdanning med høve til frivillig påbygging til mastergrad for studentar og vidareutdanning for lærarar. I staden for den smale og fagsentrerte utdanninga vi har i dag, ønskjer eg ei breiare utdanning med meir praktisk innretning mot lærararbeidet i skulen.

Det første studieåret skal gi ei innføring i arbeidet til ein lærar i dagens skule. Pedagogisk teori og praksis og lover, regelverk og læreplanar for grunnskulen er sentrale studieemne. Det bør også vera plass til ei studieeining i eit praktisk eller estetisk fag.

Heile det andre studieåret skal studentane vera i ein kommune/ kommunar der dei skal vera i praksis ved ein eller fleire skular. Lærarutdanningsinstitusjonen gjer avtale med ein kommune/kommunar i nærområdet om dette. Studentane kan her få følgja undervisninga til erfarne lærarar, sjølv undervisa på ulike klassesteg og få rettleiing. Saman med lærarar på skulen kan dei også få oppleva starten og slutten på eit skuleår, vera med på planleggingsdagar, møte med foreldre og hjelpetenester m.v. Lærarutdanningsinstitusjonen kan gjennom studieåret arrangera faglege og pedagogiske seminar for studentane.

Det tredje og fjerde studieåret skal nyttast til fagstudium. Studentane skal kunna velja fageiningar med skulerelevante innhald på 15, 30 eller 60 poeng og såleis kunne innrette studiet mot undervisning på barnesteget eller ungdomssteget. Studentane bør ha frå 4 til 6 fageiningar i studiet sitt. Ei studieeining i norsk og i eit praktisk eller estetisk fag bør vera obligatorisk. På www.skolehistorie.no er dette forsøksopplegget presentert meir detaljert.

Forslag om nokre tiltak:

Grunnskulen

Læreryrket blir dessverre av mange oppfatta som eit tøft, krevjande og dårleg betalt yrke. Mange tiltak kan vera aktuelle for å få til ein god skule for elevane og ein triveleg arbeidsplass for lærarane. Desse tiltaka kan i den samanheng vera aktuelle:

- For å dempa stressnivået kan ein redusera kompetansemåla i læreplanane for grunnskulen og gjera dei rettleiande i staden for bindande.
- Timetalet i teoretiske fag kan reduserast og aukast i dei praktisk og estetiske faga

- Talet på lokale og nasjonale prøver bør reduserast.
- Elevane bør sleppa å stadige vera i ein vurderingssituasjon.
- Arbeidet med å styrkja læraren sin autoritet i klasserommet bør halda fram, og lærarane sine sosialpedagogiske og administrative oppgåver bør reduserast.
- Lærarane bør få betre lønns og arbeidsforhold og større fridom til å planleggja og gjennomføre undervisning som er interessevekkjande og tilpassa elevane sine føresetnader og lokale forhold.
- Det bør utarbeidast ei brosjyre om samarbeidet mellom heim og skule der det mellom anna står noko om kva forventningar foreldra kan ha til skulen og skulen til foreldra.

Lærarutdanninga

For grunnskulelærarutdanninga bør det utarbeidast overordna planar som gir rammer for mål, pedagogisk og fagleg innhald, organisering og vurdering. Innanfor rammene i slike planar kan lærarutdanningsinstitusjonane laga ulike opplegg for lærarutdanning som er tilpassa lokale forhold. Det treng ikkje vera lik utdanninga på Nesna og i Oslo.

Lærarutdanningsinstitusjonane bør oppfordrast til å laga kreative opplegg som kan verka tiltrekkjande på søkjarar til høgre utdanning. I ein slik samanheng kan kanskje modellen som er skissert ovanfor, vera eit utgangspunkt. Sosiale og kulturelle aktivitetar bør vera ein del av utdanninga.

Inga kvikk-fiks løysing

Den sviktande tilgangen på søkjarar til lærarutdanninga for grunnskulen er eit omfattande problem som har mange årsaker. Det finst nok heller ikkje noko kvikk-fiks løysing på dette. Som kjent har Staten, KS og lærarorganisasjonane laga ein samarbeidsavtale som skal arbeida for å betra lærarsituasjonen i skulen og få betre rekruttering til lærarutdanninga. Vi får håpa at det kjem konkrete og kreative utspel frå dette samarbeidet som gjer skulen til ein triveleg og god arbeidsplass og lærarutdanninga igjen blir eit attraktivt val for søkjarar til høgre utdanning

Dette er manuset til ein artikkel i *Virke* sitt hefte med tittelen: *Rekruttering til læreryrket*. Hvordan skal vi nå målet om flere lærere i barnehage og skole? Oslo 2024.